

PROGNÓZA VÝVOJE OBYVATELSTVA STŘEDOČESKÉHO KRAJE NA OBDOBÍ 2019-2050

Východiska, předpoklady a základní výsledky prognózy

RNDr. Boris Burcin, Ph.D.

RNDr. Tomáš Kučera, CSc.

Mgr. Jan Kuranda

Praha, prosinec 2019

OBSAH

Úvodem.....	2
Aktuální rámce populačního vývoje	3
Vstupní metodické a terminologické poznámky	4
Zdroje dat a popis demografického vývoje	5
Aktuální vývoj složek populační reprodukce v kontextu ostatních krajů.....	6
<i>Změny věkové struktury.</i>	<i>6</i>
<i>Změny plodnosti.</i>	<i>8</i>
<i>Změny úmrtnosti</i>	<i>10</i>
<i>Změny migrace.....</i>	<i>12</i>
Perspektivy populačního vývoje	14
<i>Vývoj základních charakteristik populační reprodukce.....</i>	<i>14</i>
<i>Základní výsledky prognózy.....</i>	<i>15</i>
<i>Očekávané změny celkového počtu obyvatel.....</i>	<i>15</i>
<i>Očekávaný vývoj věkové struktury</i>	<i>16</i>
Závěrečné poznámky	19

ÚVODEM

Řízení vývoje široce pojatého sociálního systému a jeho součástí, k nimž patří nejen jednotlivé státní útvary, ale i jejich obce a správní regiony je jednou z přirozených stránek existence lidské společnosti. Řídit či také usměrňovat vývoj sociálního systému přitom neznamena pouze reagovat na vzniklou situaci, dodatečně eliminovat její důsledky či se na ni dokonce jen pasivně adaptovat, ale především v předstihu promýšlet, plánovat a včas přijímat opatření, která by vedla k zajištění plynulého rozvoje společnosti v požadovaném směru. Má-li řízení stát na racionálních základech, musí jako na budoucnost orientovaná aktivita vycházet především z výsledků prognóz představujících realistické, vědecky podložené představy o budoucím vývoji.

Klíčovým prvkem všech sociálních systémů jsou lidé, kteří se proto velmi často stávají objektem řízení nebo jeho nedílnou součástí. Takovýmto objektem mohou být jak jednotlivci, tak i skupiny lidí, a to spolu se svými, z daného hlediska podstatnými vlastnostmi. Mnohé z kvalitativních znaků konkrétních osob či skupin lidí přitom významně souvisí s jejich základními demografickými znaky: pohlavím a věkem, resp. s početní velikostí a pohlavní a věkovou strukturou. Právě vývoj početní velikosti a pohlavní a věkové struktury obyvatelstva reprezentuje hlavní předmět demografických nebo také populačních analýz a prognóz.

Lidé v sociálních systémech

Konkrétní lidská společnost je navíc organizována na územním principu, a proto nás nejčastěji zajímají entity lidí tvořené obyvatelstvem daného území. Výsledky demografických analýz a zejména prognóz se pak stávají jedním z nejdůležitějších podkladů pro rozhodování při řízení rozvoje daného společenství lidí a území, v němž tito lidé žijí. Současně jsou populační prognózy základním východiskem prognostických úvah o vývoji řady jiných, nedemografických charakteristik obyvatelstva i celých reálných systémů na obyvatelstvo bezprostředně vázaných. Tyto úvahy jsou z pohledu demografie považovány za prognózy odvozené.

Význam demografických prognóz

Předmětem odvozených prognóz mohou být nejrůznější sociální nebo sociálně demografické struktury a jejich perspektivní vývoj. Jedná se například o počet a strukturu rodin či domácností nebo na základě demografických parametrů odvozené odhady potřebné kapacity veřejných zařízení či služeb, charakteristik zaměstnanosti a trhu práce, příjmů a výdajů veřejných rozpočtů, nezbytné technické infrastruktury, chování spotřebitelů či výběr účinných marketingových strategií, objemu a struktury nabízených komerčních služeb nebo zboží hromadné spotřeby apod.

Odvozené prognózy

Předkládaná zpráva si klade za cíl zmapovat v základních obrysech dosavadní populační vývoj Středočeského kraje a představit předpoklady a především základní výsledky jeho prognózy. Vlastní prognóza vývoje obyvatelstva v kraji je sestavena v detailu, který umožní uživateli efektivní rozhodování a formulaci závěrů v rozsahu jeho kompetencí a podloženou argumentací ve vztahu ke státní správě, regionální samosprávě a dalším subjektům. Detailní prognostické výstupy, výsledky za každý kalendářní rok období mezi lety 2019 a 2050 rozdělené podle pohlaví a jednotek věku, jsou oddělenou součástí prezentace prognózy a tvoří její tabulkovou část. Další informace k této prognóze mohou zájemci získat na adrese pracoviště autorů: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie, Albertov 6, 128 43 Praha 2, telefon: 221 951 417 nebo 602 635 223, e-mail: kucera@natur.cuni.cz.

Obsah studie a dostupnost detailních výsledků.

AKTUÁLNÍ RÁMCE POPULAČNÍHO VÝVOJE

Populační vývoj České republiky, jejích regionů i obcí doznal v uplynulém více než čtvrtstoletí řady zásadních změn. Některé základní vývojové trendy, jako například pokles celkové úrovně úmrtnosti, můžeme pozorovat již více než tři desítky let, jiné prošly opakovanými změnami. Přitom nové směry vývoje jsou leckdy diametrálně odlišné od směrů předcházejících. Jako příklad lze uvést obrat ve vývoji úrovně celkové plodnosti, k němuž došlo na přelomu století nebo poměrně často se měnící parametry migračních pohybů – objemy, demografické struktury a směry migračních proudů. Uvedené a mnohé další změny jsou především reakcí na vývoj prostředí, ve kterém se celková reprodukce odehrává, tedy na vývoj sociálních, ekonomických, kulturních, politických i bezpečnostních podmínek, a to nejenom v daném území, ale i v jeho podstatném okolí, které v některých případech přesahuje hranice státu.

Z hlediska aktuálního populačního vývoje České republiky a jejích územních součástí patřily k nejvýznamnějším změnám prostředí, kromě permanentního procesu modernizace, především zásadní politické a následné sociálně-ekonomické změny v období po roce 1989. Podstatný vliv měl například vstup země do Evropské unie v roce 2004 spolu s přistoupením k Schengenské dohodě v závěru roku 2007. V jisté, nezanedbatelné míře se pak do populační reprodukce promítnula také vleklá globální ekonomická krize, se kterou se naše ekonomika potýkala v letech 2008 až 2014, stejně jako následující výrazný ekonomický vzestup a s ním související další sociální rozvoj. Hospodářský a sociální růst přivedl k růstu sociálních jistot, které přirozeně nacházejí odraz v populační reprodukci, zejména v dalším růstu celkové úrovně plodnosti a také ve zvýšené migrační aktivitě, zejména cizinců. Růst sociálních a ekonomických jistot však do jisté míry narušují mezinárodní bezpečnostní hrozby a neurčitost dalšího mezinárodního politického vývoje.

Podmínky populačního vývoje v posledních třech desetiletích se na regionální a zejména lokální úrovni měnily nejen pod vlivem uvedených makroekonomických, sociálních či (geo)politických změn, ale také s ohledem na zásadní proměny trhu s bydlením. Ty vedly v přechodu od historickým vývojem založeného výrazného převisu poptávky nad nabídkou k relativnímu nasycení trhu. Role nové bytové výstavby jakožto faktoru populačního vývoje tak bude v příštích letech na všech úrovních územního členění spíše slábnout, přičemž na krajské úrovni, snad s výjimkou Hl. m. Prahy a Středočeského kraje, se tento faktor určujícím téměř jistě nestane. Důvodů je hned několik. Předně většina krajů nemá jako celek odpovídající sídelní atraktivitu. Tu mají pouze nejvýznamnější centra osídlení a jejich zázemí (suburbia). Zároveň intenzivní stárnutí obyvatelstva a postupné vymírání starších generací povede k intenzivnímu uvolňování již existujícího bytového fondu, čímž se vazba mezi novou výstavbou a populační reprodukcí dále oslabí.

Přestože migrace, zejména její zahraniční složka představuje poměrně značný populační potenciál, pro budoucí vývoj početního stavu obyvatelstva většiny krajů bude po rozhodující část období prognózy patrně významnější bilance přirozené měny než migrace. Narůstající početní převaha zemřelých nad narozenými v období do roku 2050 je totiž s ohledem na současnou věkovou strukturu obyvatelstva většiny krajů neodvratným jevem. Jednak dlouhodobě poroste počet zemřelých, neboť do oblasti bezprostředně obklopující modální věk zemřelých (normální délka života) se budou posouvat velmi početné generace narozených z válečných a poválečných let. Ty jsou výrazně početnější než generace narozených ve 30. letech 20. století, jejichž příslušníci aktuálně mezi zemřelými obyvateli České republiky převažují. Souběžně dojde ve většině krajů k poklesu počtu narozených dětí v důsledku poklesu celkového reprodukčního potenciálu kontingentu žen v rodivém věku (15-49 let). Tento potenciál se sníží jednak v důsledku poklesu celkového počtu žen v této věkové kategorii, a jednak postupného přechodu stále méně početnějších generací žen do věku nejintenzivnější plodnosti (25-35 let).

***Základní trendy vývoje
komponent populační
reprodukce***

***Aktuální změny vnějších
podmínek populačního
vývoje***

***Vliv nové bytové
výstavby na populační
vývoj***

***Postavení přirozené
měny v populační
reprodukci se patrně
upevní***

VSTUPNÍ METODICKÉ A TERMINOLOGICKÉ POZNÁMKY

Demografický vývoj reprezentovaný změnami početní velikosti a pohlavní a věkové struktury obyvatelstva je určován porodností a úmrtností, a v případě migračně otevřených územních celků, k nimž kraje České republiky bezesporu patří, také stěhováním. Významné postavení migračních procesů, která jsou z důvodu značné komplexity svých podmíněnosti nejobtížněji predikovatelnými reprodukčními procesy, vytváří spolu s všeobecně nízkou spolehlivostí statistiky vystěhování poměrně složitou prognostickou situaci. V roce 2001 navíc došlo ke změně definice obyvatele České republiky, když do této statistické kategorie byli zahrnuti také cizinci s pobytoвым vízem nad 90 dnů (dlouhodobé vízum) nebo s povolením k dlouhodobému pobytu, kteří splňují podmínku pobytu trvajících déle než jeden rok. Přitom však není možné tuto novou, reprodukčně naprosto odlišnou součást obyvatelstva oddělit především na úrovni bilančních struktur od obyvatel s trvalým pobytem. Tím trpí srovnatelnost dat nejen v rámci delších časových řad hodnot jednotlivých charakteristik migrace, ale současně i charakteristik ostatních reprodukčních procesů.

Složky populačního vývoje a možnosti jejich prognózování

Při sestavení prognózy Středočeského kraje byla použita klasická kohortně-komponentní metoda, jejíž princip spočívá v pojímání procesu demografické reprodukce jako souhrnného procesu tvořeného čtyřmi relativně autonomními dílčími procesy neboli složkami reprodukce: porodností (plodností), úmrtností, imigrací a emigrací, a v samostatném přístupu k prognózování vývoje každé z nich. Výsledky analýz těchto procesů vedly k formulaci dílčích prognostických předpokladů, které byly v dalším kroku aplikace uvedené metody transformovány do očekávaných hodnot parametrů příslušného projekčního modelu. Souhrnná prognóza pak vznikla opakovaným použitím daného projekčního modelu, kdy v jednoletém kroku projekce byly na odpovídající pohlavní a věkovou strukturu obyvatelstva aplikovány prognózované specifické intenzity plodnosti, úmrtnosti, resp. přežití, a očekávané počty vystěhování a přistěhovalých v analogickém členění podle pohlaví a věku. Tímto způsobem jsme postupně získali počty žijících mužů a žen ke konci každého kalendářního roku celého období, na které jsme prognózy sestavovali, členěné do jednoletých věkových skupin. Výsledná prognóza byla sestavena s použitím programového vybavení vytvořeného autory studie.

Zvolený přístup a použité metody

V textu předkládané zprávy se objevují některé odborné termíny; mezi nimi se nejčastěji opakují názvy základních agregátních charakteristik intenzity dílčích reprodukčních procesů jako je míra úhrnné plodnosti (zkráceně „úhrnná plodnost“), naděje dožití při narození a migrační saldo. Úhrnná plodnost vyjadřuje počet živě narozených dětí připadající na jednu ženu za celé její reprodukční období (15–49 let) za předpokladu, že by plodnost zůstala po celou tuto dobu na stejné úrovni jako v daném kalendářním roce nebo jinak vymezeném období. Naděje dožití při narození je průměrná doba prožitá jedincem z dané populace za předpokladu, že by byl v průběhu celého svého života vystaven intenzitám úmrtnosti odpovídajícím intenzitám úmrtnosti podle věku zaznamenaným v daném kalendářním roce či jinak definovaném období. Migrační saldo představuje rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých osob, ať již celkem nebo v členění podle pohlaví a věku migrantů.

Vybrané termíny

ZDROJE DAT A POPIS DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE

Výchozí pohlavní a věkové struktura obyvatelstva Středočeského kraje byla převzata z oficiálních bilancí obyvatelstva. Český statistický úřad poskytl pro účely této studie detailní struktury obyvatelstva podle pohlaví a jednotek věku za jednotlivé roky období 2001-2018 s tím, že nejnovější z nich, vztahující se k 31. 12. 2018, byly použity jako výchozí struktury pro souhrnné prognostické výpočty. Konec roku 2018 tak představuje tzv. práh prognózy.

Věkové struktury

Další potřebné demografické údaje, konkrétně počet a struktura zemřelých, přistěhovalých a vystěhovalých podle pohlaví a věku stejně jako počet a struktura živě narozených podle věku matky za jednotlivé roky období 2001-2018 byly převzaty z běžné evidence demografických událostí zpracovávané orgány státní statistiky.

Počty událostí

Hodnoty elementárních i agregátních analytických ukazatelů pro každý z krajů byly vypočítány za jednotlivé kalendářní roky období 2001–2018. Vzhledem k relativně malé populační velikosti některých krajů byly tyto hodnoty vypočteny také za období let 2001-2003, 2004-2006, 2007-2009, 2010-2012, 2013-2016 a 2016-2018. Omezený rozsah časových řad analytických údajů sestavených na základě hodnot průměrných ročních charakteristik za tříletá období byl vyvážen vyšší reprezentativností získaných výsledků, neboť se podařilo eliminovat značnou část náhodné složky vývoje. Omezení popisu dílčích i souhrnných procesů reprodukce rokem 2001 souvisí výhradně s již zmíněnou změnou definice obyvatele v roce 2001. Tímto způsobem se podařilo zajistit vyšší homogenitu, a tedy i srovnatelnost jednotlivých údajů, při dostatečném rozsahu časových řad popisujících aktuální vývojové trendy.

Popis aktuálního vývoje

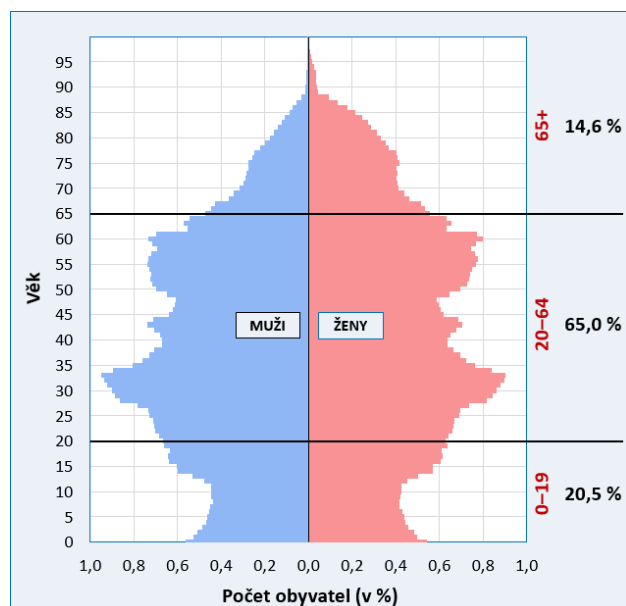
AKTUÁLNÍ VÝVOJ SLOŽEK POPULAČNÍ REPRODUKCE V KONTEXTU OSTATNÍCH KRAJŮ

Reprodukce obyvatelstva každého kraje je do značné míry formována jeho geografickou polohou, zejména pak polohou vůči hlavním centrům a osám rozvoje evropského a celostátního významu. Věková struktura obyvatel je pak poplatná nejenom hlavním vývojovým tendencím procesu přirozené měny, ale také migrace. Migrace odráží sídelní atraktivitu krajů a jejich územních součástí, stejně jako je poplatná významným změnám ekonomického, sociálního i (geo)politického prostředí, které jednotlivé části území Česka v průběhu uplynulého století ve větší či menší míře zasáhly. Jistou, byť poněkud méně významnou roli při formování výchozí věkové struktury obyvatel krajů sehrála historie bytové výstavby, zejména její rozsah a časování. V posledních třech desetiletích patřil mezi nejvýznamnější faktory migrace také vývoj trhu práce, a to jak úbytek pracovních příležitostí v některých pohraničních i většině vnitřních periferních oblastech, tak také jejich nárůst v hlavních rozvojových lokalitách a oblastech.

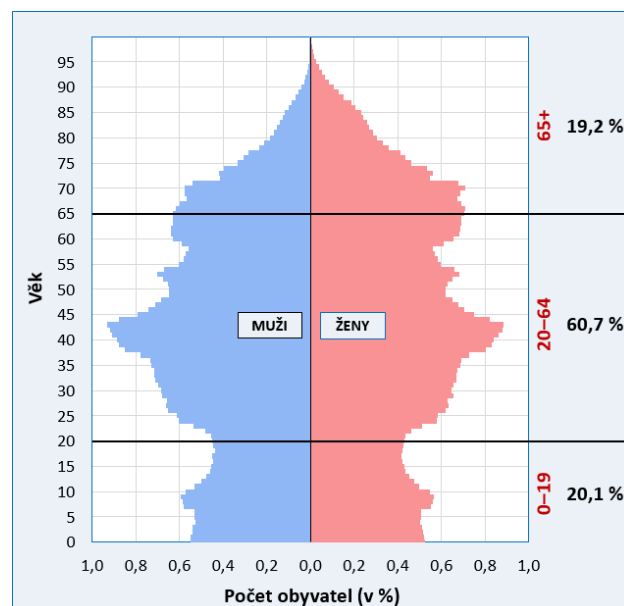
ZMĚNY VĚKOVÉ STRUKTURY

Nicméně nejvýznamnější determinantou populačního vývoje na úrovni krajů České republiky, zejména v prvních letech prognózy, bude výchozí věková struktura obyvatelstva. Vyplyvá to ze značné podobnosti aktuálního populačního vývoje v jednotlivých krajích a hlavně jeho setrvačnosti, určené počtem osob ve věkových skupinách, v nichž je intenzita jednotlivých reprodukčních procesů tradičně vysoká. Věkové struktury obyvatel jednotlivých krajů jsou přitom velmi podobné věkové struktuře obyvatelstva Česka jako celku (obr. 1a a 1b). Kopírují s menšími odchylkami všechny její podstatné nepravidelnosti a v čase proto vykazují změny identické nebo velmi blízké změnám celostátní struktury.

Výchozí věkové struktury a jejich recentní změny

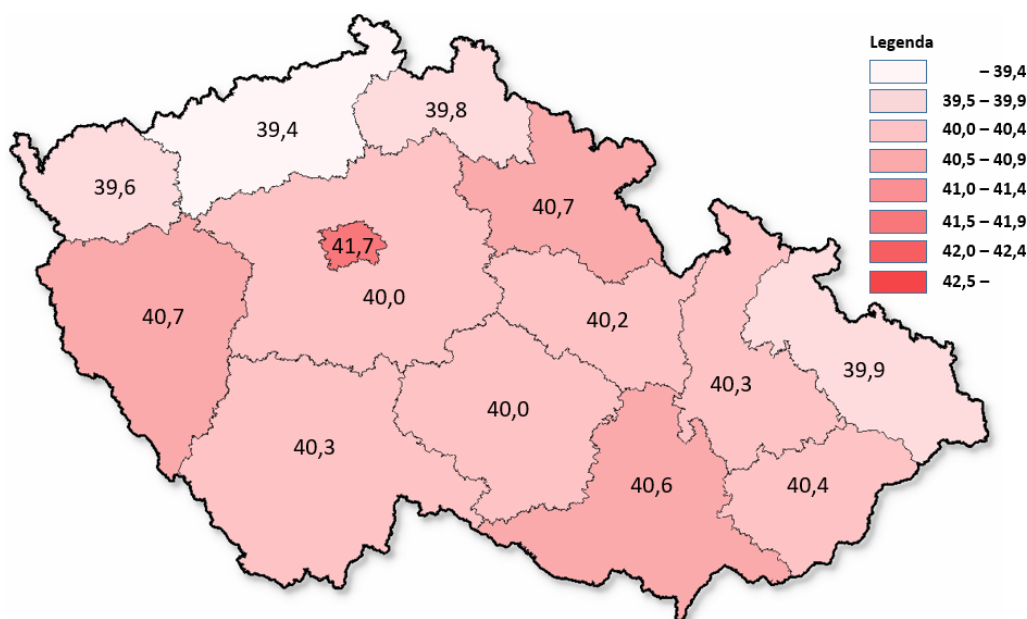
Obr. 1a: Věková struktura obyvatel České republiky k 31. 12. 2007

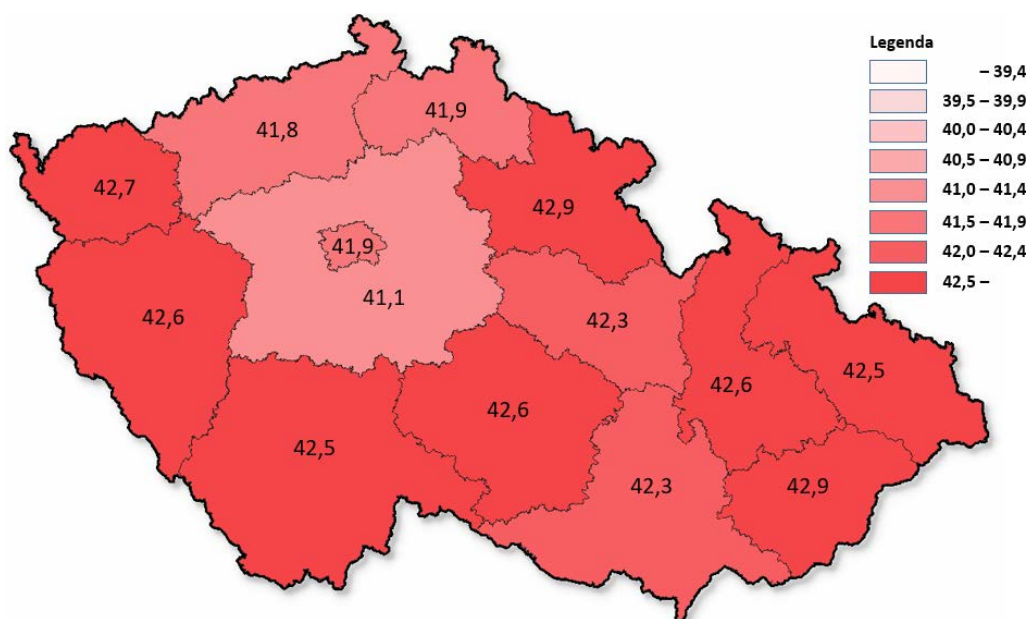
Obr. 1b: Věková struktura obyvatel České republiky k 31. 12. 2007

Při bližším pohledu však zjistíme, že přes všechny základní podobnosti se dosahované hodnoty konkrétních ukazatelů popisujících věkovou strukturu v řadě případů nezanedbatelně liší. Například průměrný věk obyvatel jednotlivých krajů ke konci roku 2017 nabýval hodnot

v rozpětí 41,1 až 42,9 roků (obr. 2b). V porovnání s rokem 2007, kdy se hodnoty tohoto indikátoru na krajské úrovni pohybovaly v rozmezí 39,4 až 41,7 roků (obr. 2a), můžeme kromě dynamického stárnutí krajských populací pozorovat také mírný pokles územní diferenciacie průměrného věku obyvatel jednotlivých krajů. Vývoj posledních deseti let také naznačuje zásadní změnu v rozložení obyvatelstva podle věku, kdy dlouhodobě demograficky starší populace metropolitní oblasti se pod vlivem rostoucí sídelní atraktivity postupně mění v populace demograficky mladší, než je obyvatelstvo zbytku republiky.

Obr. 2a: Průměrný věk obyvatel (roků), k 31. 12. 2007

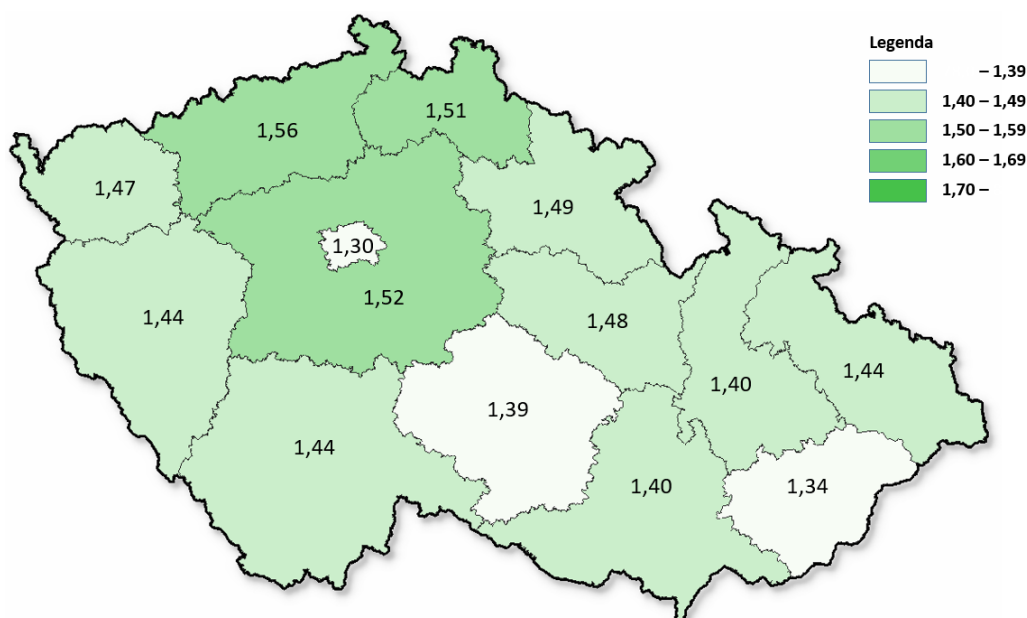
Obr. 2b: Průměrný věk obyvatel (roků), k 31. 12. 2017

Územní struktura změn průměrného věku naznačuje, že jejich významnou determinantou je kromě již uvedených faktorů také zvýšená porodnost. Ta je výslednicí počtu a věkové struktury žen v rodivém věku (15-49 let) a plodnosti, její celkové úrovně a rozložení podle věku.

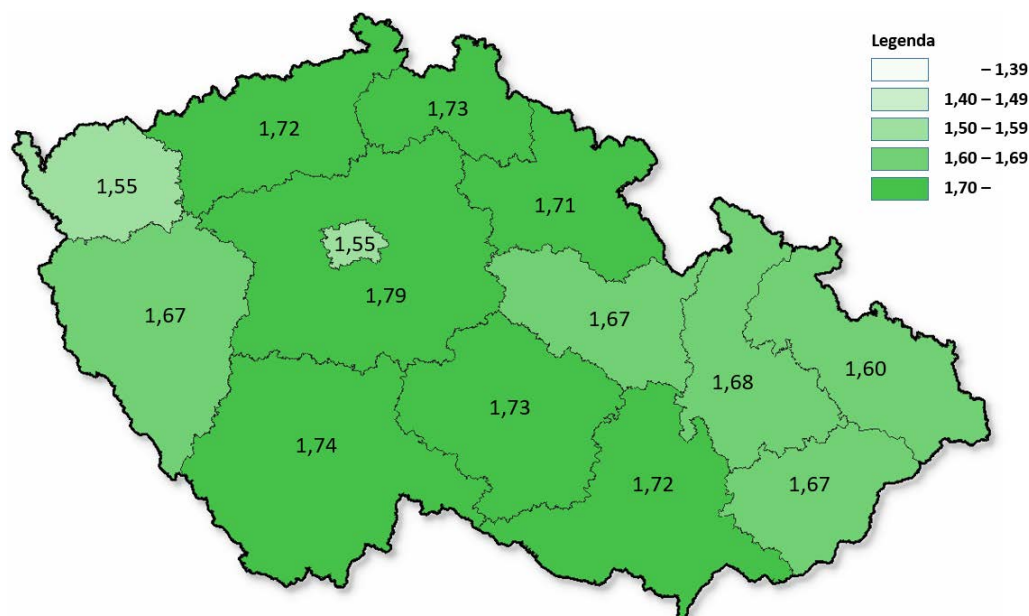
ZMĚNY PLODNOSTI

Celková úroveň plodnosti žen žijících v krajích České republiky a její rozložení podle věku je také poměrně diferencované. Výraznou odlišnost vykazují v současnosti Karlovarský kraj a tradičně i Hl. m. Praha. Přitom však aktuálně nejnižší hodnoty úhrnné plodnosti odpovídají maximům z doby před deseti lety a současná maxima jsou o 0,23 živě narozeného dítěte na jednu ženu vyšší než tehdejší (obr. 3a a 3b). Úroveň plodnosti v Česku je tak nejvyšší za uplynulé čtvrtstoletí. Vůbec nejvyšší úroveň plodnosti vykazují ženy žijící ve Středočeském kraji. Nejvyšší nárůst plodnosti v uplynulém desetiletí byl zaznamenán v pásmu krajů na jihu republiky (kraje Jihočeský, Vysočina, Jihomoravský a Zlínský), a to v rozmezí 0,30 až 0,34 dítěte na jednu ženu.

**Rostoucí celková úroveň
a měnící se diferenciace
plodnosti**

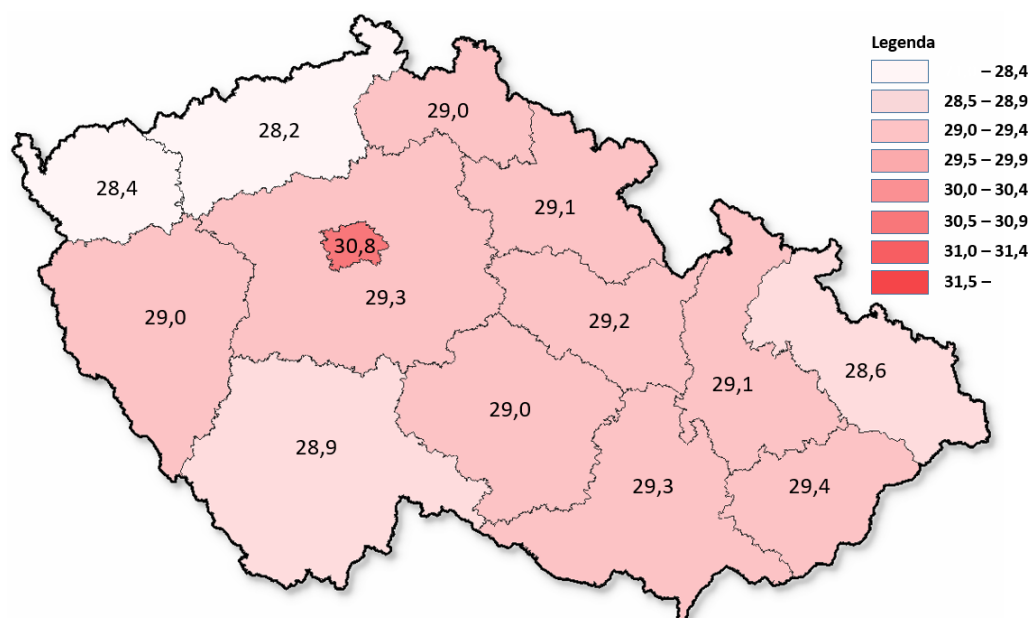
Obr. 3a: Úhrnná míra plodnosti (počet živě narozených dětí na jednu ženu), 2007

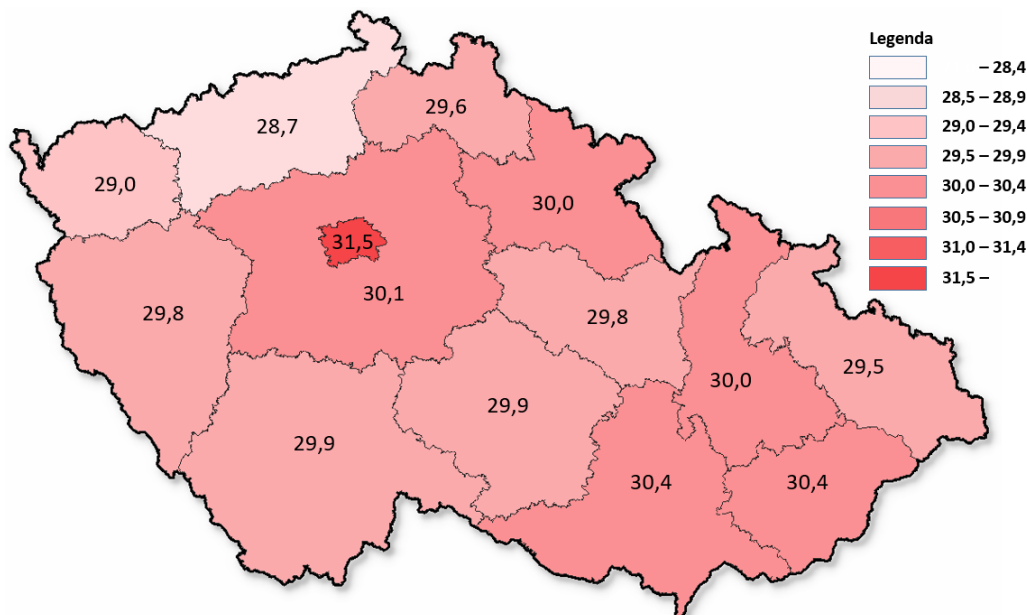
Obr. 3b: Úhrnná míra plodnosti (počet živě narozených dětí na jednu ženu), 2017

Na územní diferenciaci aktuálního vývoje plodnosti je zajímavé, že v krajích s nejvyšším přírůstkem hodnot úhrnné plodnosti došlo zároveň k nejvýraznějšímu nárůstu průměrného věku matky při narození dítěte (obr. 4a a 4b). Přitom vzestup průměrného věku matky za situace, kdy klesá podíl narozených dětí vyššího pořadí, jako v současnosti obvykle působí proti růstu celkové úrovně plodnosti. K posunu průměrného věku matky v takové situaci totiž dochází v důsledku hromadnému odkládání rodičovství do vyššího věku, a tedy za dočasného snížení hodnot úhrnné míry plodnosti.

Pokračující stárnutí plodnosti

Obr. 4a: Průměrný věk matky při narození dítěte (roků), 2007

Obr. 4b: Průměrný věk matky při narození dítěte (roků), 2017

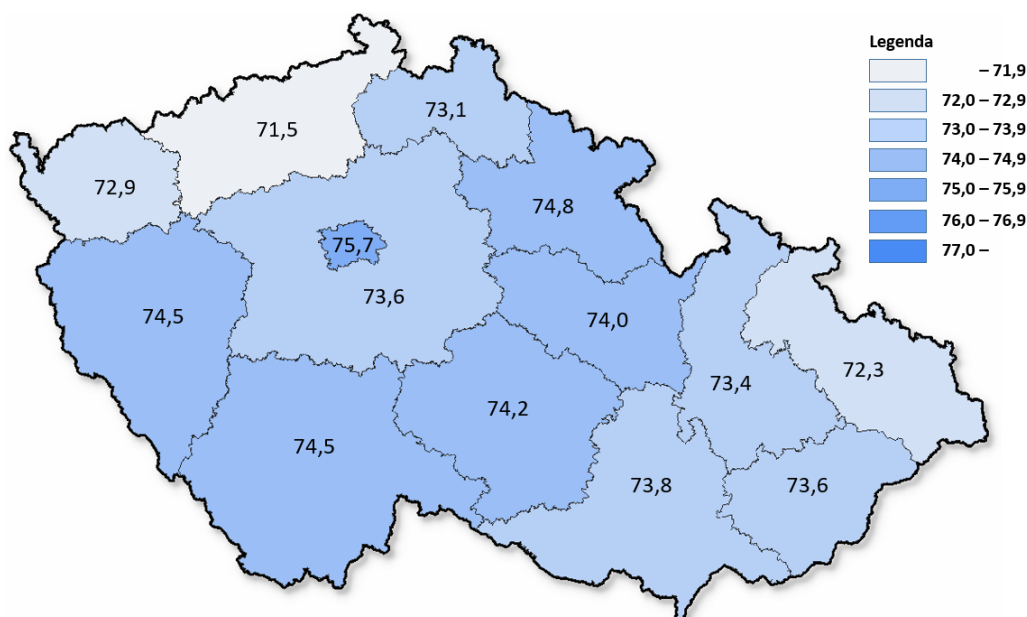
Nejstarší matky jsou tradičně v Hl. m. Praze. S výrazným odstupem za ním pak následuje Jihomoravský a Zlínský kraj spolu s Olomouckým a Královéhradeckým krajem. U všech těchto územních celků je společným jmenovatelem rozvinuté vysoké školství s víceméně omezeným územním dosahem, a tedy patrně i vyšší účast žen v nich žijících na terciárním vzdělávání. Tato participace sama o sobě a následně i spolu s dosaženým vyšším vzděláním tradičně a zároveň zcela logicky koreluje s častějšími odklady rodičovství do vyššího věku.

Pozdní mateřství

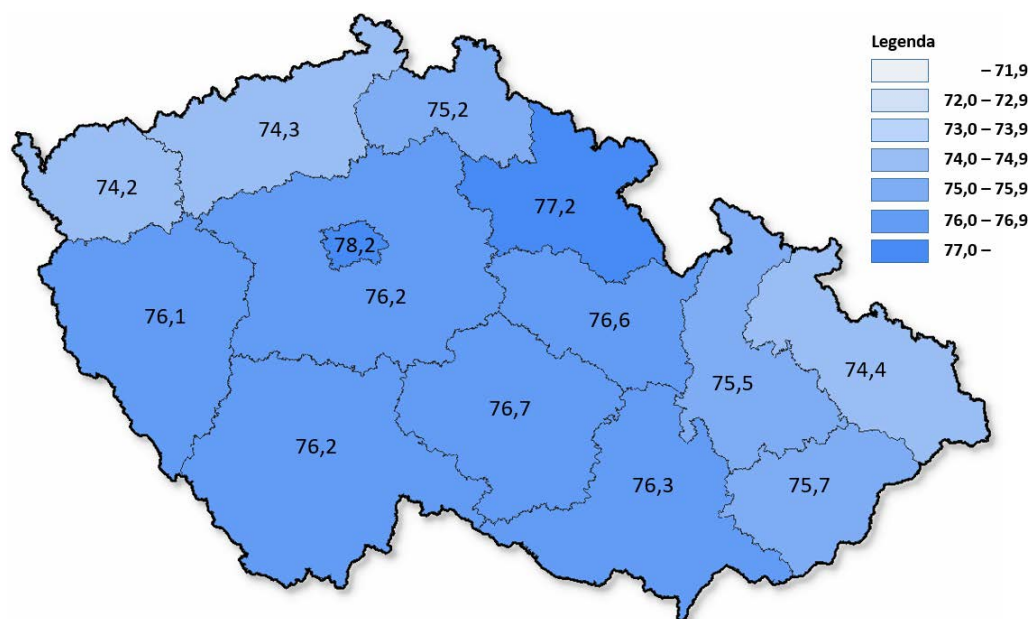
ZMĚNY ÚMRTNOSTI

Značně vysokou diferenciaci celkové úrovně vykazuje na úrovni krajů proces úmrtnosti. V případě mužů byla a je přitom tato diferenciaci výrazně vyšší než v případě žen (obr.5a-5d).

Základní rozdíly v úrovni úmrtnosti

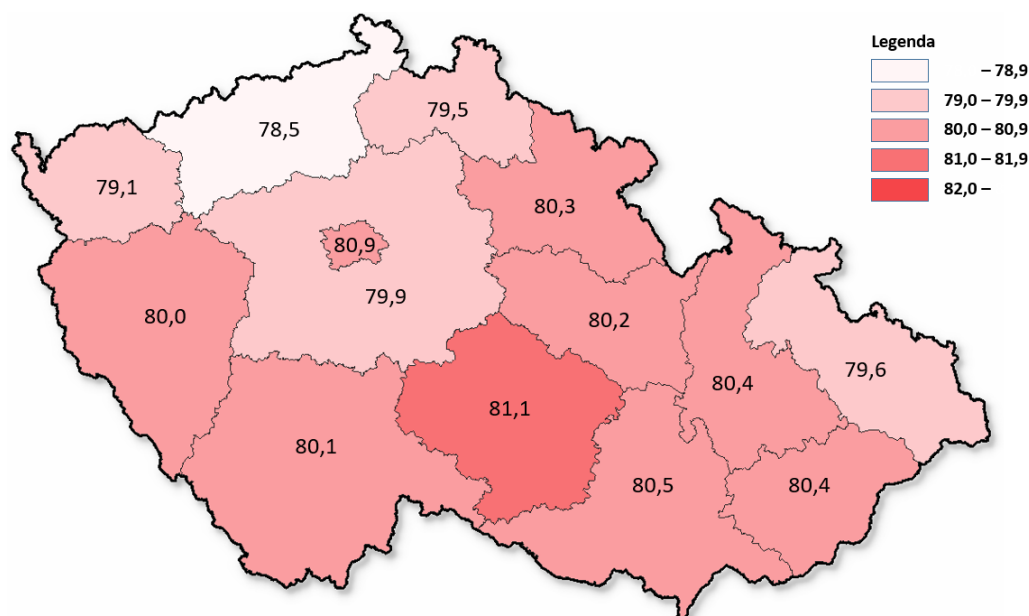
Obr. 5a: Naděje dožití při narození (roků), muži, 2007

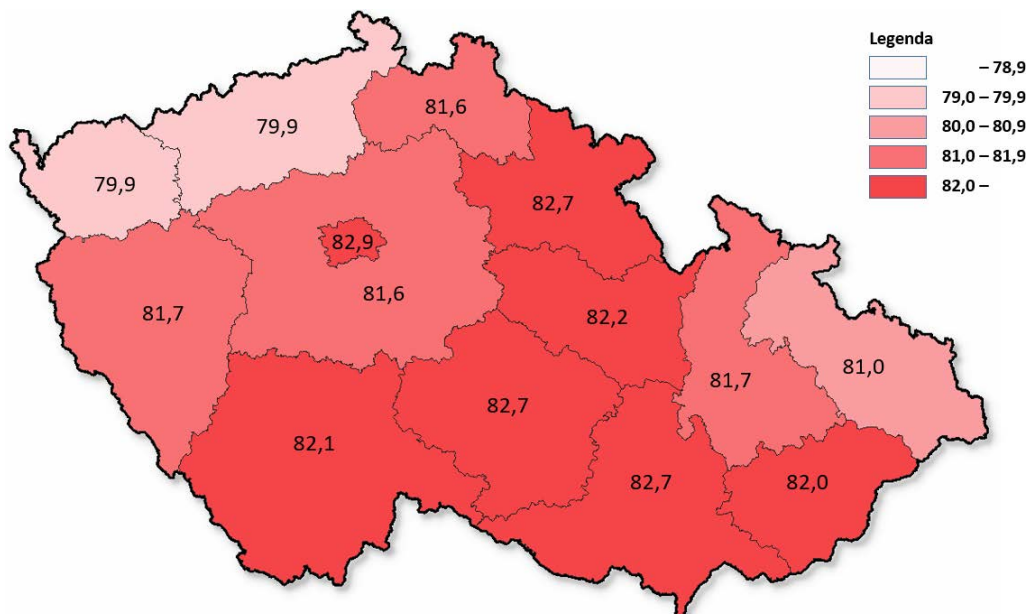
Obr. 5b: Naděje dožití při narození (roků), muži, 2017

V roce 2007 byla nejnižší naděje dožití při narození u mužů v Ústeckém kraji (71,5 roku) a nejvyšší v Hl. m. Praze (75,7 roku), a u žen v Ústeckém kraji (78,5 roku) a Kraji Vysočina (81,1 roku). V roce 2017 byly pozorovány analogické hodnoty u mužů v Karlovarském (74,2 roku) a Ústeckém kraji (74,3 roku), resp. v Hl. m. Praze (78,2 roku) a u žen v Karlovarském a Ústeckém kraji (shodně 79,9 roku), resp. v Hl. m. Praze (82,9 roku), když v těsném závěsu za metropolí se nacházely hned tři kraje – Královéhradecký, Vysočina a Jihomoravský – se shodnou nadějí dožití při narození na úrovni 82,7 roku.

Dynamický růst naděje dožití při narození

Obr. 6a: Naděje dožití při narození (roků), ženy, 2007

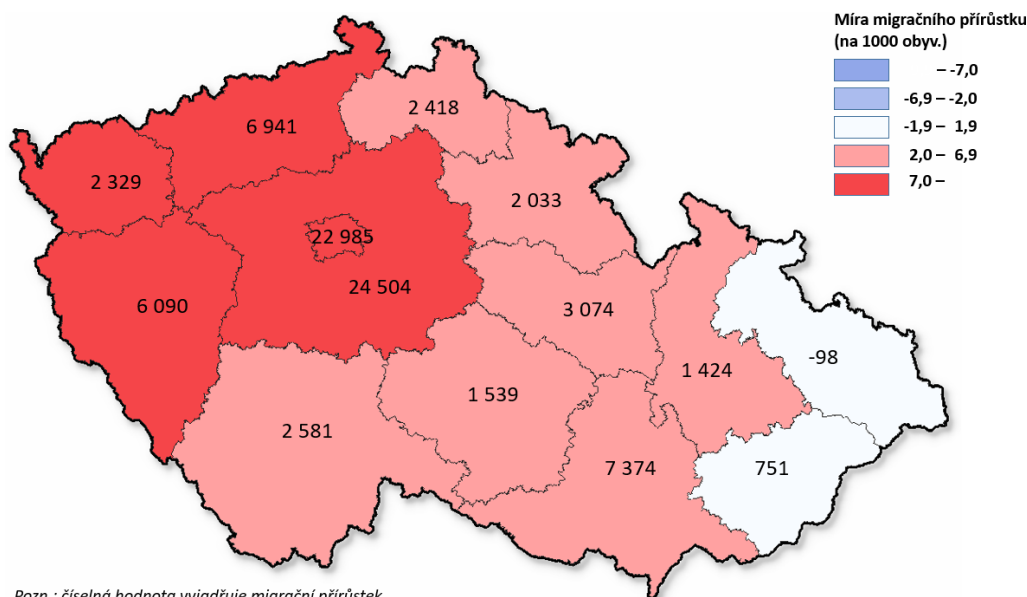
Obr. 6b: Naděje dožití při narození (roků), ženy, 2017

Dynamický pokles úmrtnosti mužů i žen ve většině krajů České republiky mezi lety 2007 a 2017 přitom nebyl ničím výjimečným, ale pouze pokračováním dlouhodobého trendu, jehož počátek spadá do druhé poloviny 80. let 20. století.

ZMĚNY MIGRACE

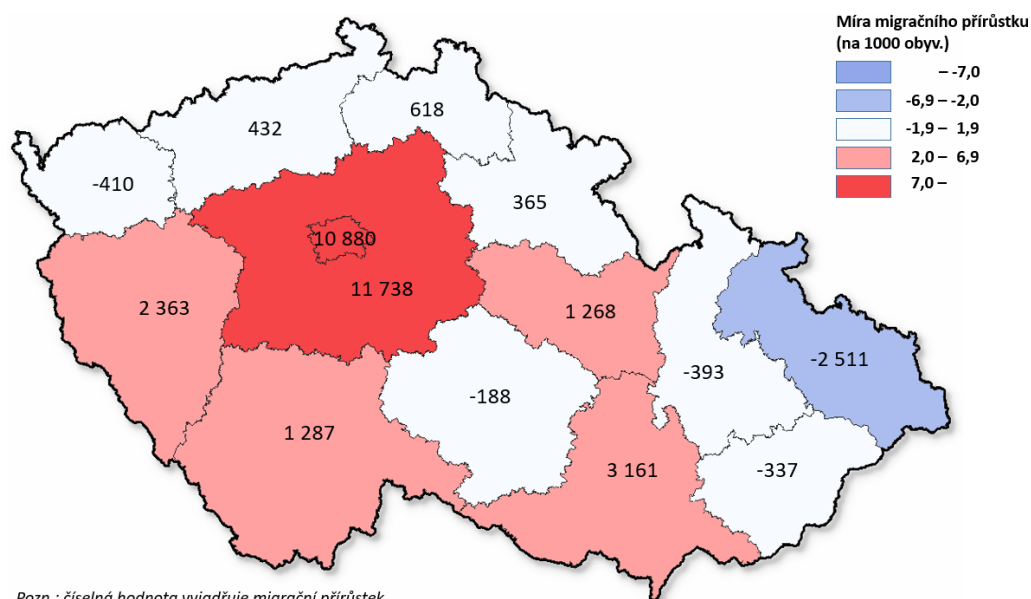
Podstatné změny se odehrály také v migrační bilanci krajů. Především výrazně poklesly jak intenzity, tak také objemy migračních přírůstků všech krajů bez výjimky (obr. 7a a 7b), a to přesto, že oba roky (2007 a 2017) byly výrazně konjunkturními, kdy na trhu práce existoval všeobecný a poměrně výrazný převis poptávky po pracovní síle nad její nabídkou.

Všeobecný pokles migračních zisků krajů

Pozn.: číselná hodnota vyjadřuje migrační přírůstek

Obr. 7a: Migrační přírůstek (absolutně a relativně na 1000 obyvatel), 2007

Obr. 7b: Migrační přírůstek (absolutně a relativně na 1000 obyvatel), 2017

Intenzita i objemy migrace za posledních deset let poklesly na méně než polovinu prakticky ve všech krajích, přičemž v roce 2017 ztrácelo své obyvatelstvo migrací celkem pět krajů (Moravskoslezský, Karlovarský, Olomoucký, Zlínský a Vysočina), kdežto v roce 2007 jen jeden, Moravskoslezský, jehož ztráta však tehdy byla prakticky nulová. Relativně vysoké migrační zisky (7 a více osob na 1000 obyvatel) si z původních pěti krajů (Hl. m. Prahy, Středočeského, Ústeckého, Plzeňského a Karlovarského) uchovaly pouze první dva. V současnosti je tak jen šest krajů významně nebo významněji migračně ziskových, populace sedmi krajů není migrací prakticky ovlivňována a jeden, Moravskoslezský, je významněji ztrátový.

PERSPEKTIVY POPULAČNÍHO VÝVOJE

Při sestavování dále prezentované prognózy jsme kromě již uvedených a celé řady dalších empirických údajů týkajících se obyvatelstva Středočeského kraje, stejně jako relevantních teoretických poznatků, uplatnili také variantní představy o demografickém vývoji, získané při sestavování nejnovější vlastní, nepublikované celostátní prognózy z poloviny roku 2018. Tato prognóza zároveň tvořila základní rámec pro sestavení této regionální prognózy.

Širší souvislosti tvorby populační prognózy Středočeského kraje

VÝVOJ ZÁKLADNÍCH CHARAKTERISTIK POPULAČNÍ REPRODUKCE

V případě plodnosti jsme do naší anticipace budoucnosti promítnuly doznívající realizaci odložené plodnosti z první poloviny minulé dekády a kompenzaci nižší plodnosti z let 2009 až 2013, stejně jako proklamované reprodukční záměry či představy mladých lidí, které signalizují přetrvávající většinový příklon k modelu rodiny se dvěma dětmi. V dalším vývoji proto počítáme pouze s mírným růstem celkové plodnosti žen, přičemž předpokládáme, že tento růst bude s největší pravděpodobností dále ztrácet na své intenzitě.

Předpoklad dalšího vzestupu plodnosti

U úmrtnosti jsme vzali do úvahy existenci dlouhodobého a značně stabilního trendu vyjádřeného v poměrně pravidelném poklesu celkové intenzity tohoto procesu na národní i všech úrovních regionálního členění, na kterých je možné tuto intenzitu s akceptovatelnou spolehlivostí statisticky hodnotit. V případě Středočeského kraje k příznivému vývoji úmrtnostní přispívá navíc příznivé sociální složení obyvatelstva s blízkostí metropole s jejími zdravotnickými zařízeními. Naš prognostický předpoklad je navíc podpořen stále ještě poměrně značným potenciálem dalšího růstu naděje dožití vyplývajícím ze srovnání úmrtnosti u nás a ve vyspělých evropských zemích.

Očekávané pokračování poklesu úmrtnosti

Nová bytová výstavba je základním faktorem populačního růstu Středočeského kraje. Při sestavování prognózy jsme přijaly předpoklad, že intenzivní bytová výstavba na území kraje bude pokračovat zhruba ještě asi pět let. Předpokládáme totiž, že v relativně blízké budoucnosti nastoupí sestupná fáze ekonomického cyklu, která následně, obdobně jako v uplynulé dekádě, bytovou výstavbu a migrační aktivitu u nás poněkud utlumí a objemy a výsledné efekty migrace se vrátí zpět k nižším hodnotám. Při prognostickém odhadu budoucích objemů migračních toků, jejich pohlavní a věkové struktury i výsledného salda jsme přihlíželi především k hodnotám odpovídajících charakteristik pozorovaným v posledních třech letech a k aktuální i pozici Středočeského kraje v regionálním systému České republiky. Jelikož krajně nízká předvídatelnost parametrů migrace nedává dlouhodobým prognózám vývoje tohoto procesu smysl, přiklonili jsme se ve druhé a třetí třetině období prognózy k aplikaci neměnných hodnot migračního salda.

Poměrně intenzivní migrační výměnu zajistí jak vnitřní migrace, tak příliv pracovníků ze zahraničí

Orientační přehled výsledných prognostických představ o vývoji jednotlivých složek populační reprodukce Středočeského kraje poskytují očekávané hodnoty srovnatelných agregátních ukazatelů uvedené v tab. 1.

Souhrn výsledných prognostických představ

Tab. 1: Očekávaný vývoj složek populační reprodukce, 2018–2050, Středočeský kraj

Rok	Plodnost (úhrnná plodnost)			Úmrtnost (naděje dožití při narození v letech)						Migrace (migrační přírůstek)		
	nízká	střední	vysoká	muži			ženy			nízká	střední	vysoká
2019	1,79	1,82	1,84	75,57	76,25	76,62	81,17	81,76	82,07	13 766	15 770	17 892
2020	1,78	1,83	1,86	75,75	76,48	76,89	81,31	81,95	82,31	13 205	15 756	18 212
2025	1,73	1,84	1,91	76,54	77,59	78,23	81,95	82,87	83,43	11 200	14 279	17 687
2030	1,72	1,86	1,95	77,28	78,63	79,46	82,50	83,66	84,41	11 161	14 172	17 310
2040	1,71	1,87	2,00	78,60	80,43	81,52	83,41	85,09	86,12	11 161	14 172	17 310
2050	1,71	1,88	2,03	79,79	82,06	83,27	84,24	86,39	87,59	11 161	14 172	17 310

ZÁKLADNÍ VÝSLEDKY PROGNÓZY

Prognóza vývoje obyvatelstva Středočeského kraje byla v souladu se záměrem zpracována za kraj jako jeden celek, přestože při odhadu parametrů jsme přihlíželi také k populačnímu vývoji, minulému i očekávanému, u různých typů obcí kraje vymezených podle charakteristik režimu reprodukce jejich obyvatelstva. Každá výsledná prognóza vývoje početního stavu a pohlavní a věkové struktury obyvatelstva sestává ze tří variant budoucího vývoje: střední, vysoké a nízké. Střední varianta představuje nejpravděpodobnější trajektorii sledovaného vývoje, přičemž vysoká a nízká varianta pouze vymezují realistické rámce budoucího vývoje s ohledem na míru neurčitosti výsledků daných střední variantou. Tyto rámce by neměly být dalším vývojem v příslušném období překročeny, resp. jejich překročení je relativně málo pravděpodobné.

Specifický význam jednotlivých variant prognózy

Střední varianta prezentované prognózy vznikla aplikací parametrů projekčního modelu, které odpovídají středním variantám očekávaného vývoje všech složek populační reprodukce (plodnosti, úmrtnosti, imigrace a emigrace) na výchozí pohlavně věkovou strukturu obyvatel daného územního celku (k 31. 12. 2018). Vysoká a nízká varianta je analogicky založena na kombinaci odpovídajících variant dílčích prognóz a vychází ze stejné pohlavně věkové struktury obyvatelstva jako varianta střední.

Varianty souhrnné a dílčích prognóz

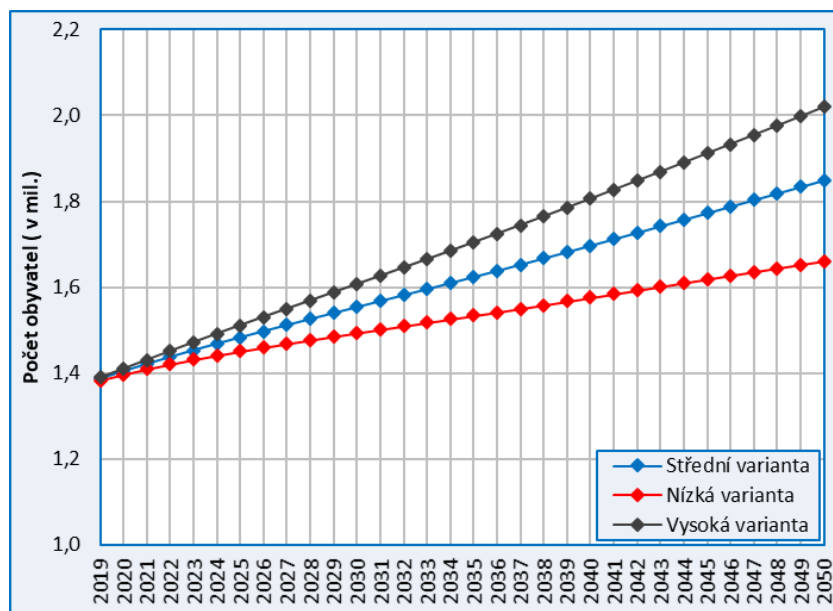
V dalším textu jsou diskutovány pouze základní výsledky odpovídající střední variantě očekávaného vývoje. Kompletní výsledky všech tří variant jsou pak k dispozici v tabulkové části této zprávy.

Prezentace výsledků

OČEKÁVANÉ ZMĚNY CELKOVÉHO POČTU OBYVATEL

V celém období prognózy počet obyvatel Středočeského kraje s krajní pravděpodobností dynamicky poroste (obr. 8a).

Populační růst kraje je prakticky jistý

Obr. 8: Očekávaný vývoj celkového počtu obyvatel mezi lety 2019 a 2050 (%), k 31. 12. daného roku, střední varianty prognóz

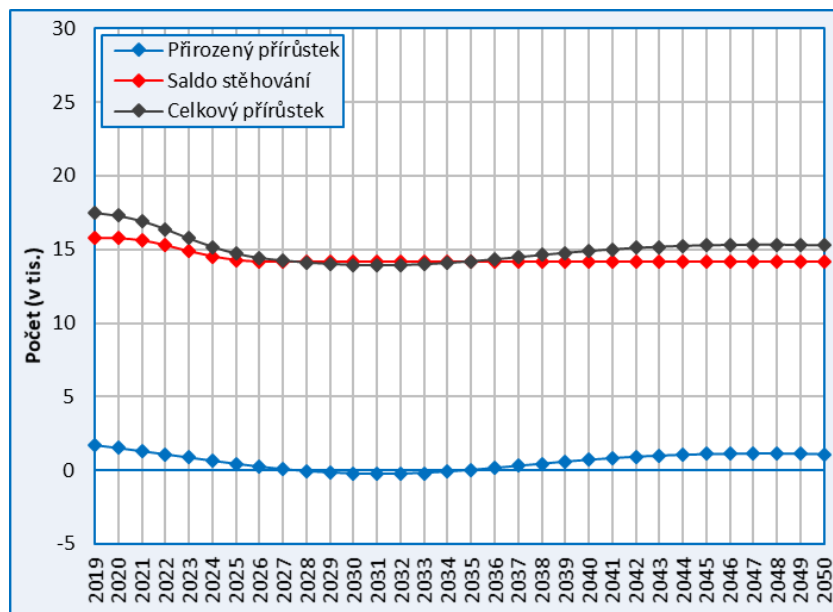
Růst populace Středočeského kraje bude součástí pokračující koncentrace obyvatelstva do metropolitní oblasti. Podle našich aktuálních prognostických výstupů by populační velikost obou krajů tvořících tuto oblast měla v nadcházejícím třináctiletém období, do konce roku 2030, dohromady vzrůst reálně asi o jednu šestinu a do roku 2050 celkově o více než dvě pětiny

Výrazný sací efekt metropolitní oblasti

výchozího stavu. Přitom růst počtu obyvatel Hl. m. Prahy by měl být zhruba o pětinu dynamičtější v porovnání s růstem početního stavu obyvatelstva Středočeského kraje. Tento růst bude z větší části založen na externích zdrojích, především na stěhování obyvatelstva z jiných krajů republiky.

V budoucnu bude ve Středočeském kraji v důsledku stárnutí jeho obyvatel narůstat počet zemřelých, nicméně s výjimkou relativně krátkého období kolem roku 2030 by počet narozených měl být vždy o několik set dětí vyšší než počet zemřelých. Nebude to však přirozená měna, který by zajistila očekávanou dynamiku růstu početního stavu obyvatelstva kraje. Ta bude téměř výhradně záviset na pozitivní migrační bilanci území (obr. 9).

Příčiny růstu počtu obyvatel

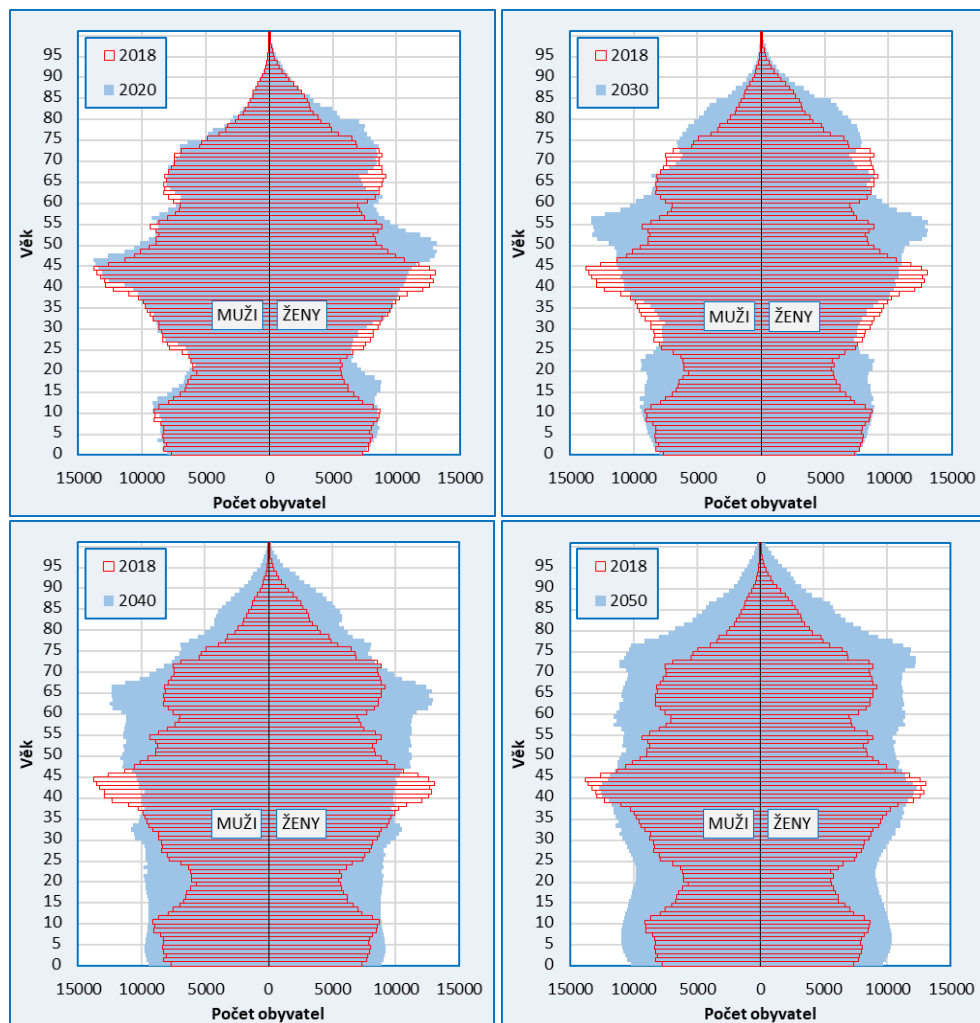

Obr. 9: Očekávaná bilance obyvatelstva, 2019- 2050, Středočeský kraj, střední varianta

OČEKÁVANÝ VÝVOJ VĚKOVÉ STRUKTURY

Rozhodující změny věkové struktury v příštích třech desítkách let jsou zakódovány ve výchozí věkové struktuře. Další stárnutí obyvatelstva Středočeského kraje je tak nevyhnutelné, i když nebude patrně tak dynamické jako ve většině ostatních krajů. V metropolitní oblasti a hlavně v metropoli samé by dokonce mělo vlivem očekávaných migračních zisků zpomalit v důsledku přísunu kontingentu migrantů, který tvoří v průměru mladší lidé. Migrace by zároveň měla postupně zahlazovat nepravidelnosti výchozí věkové struktury obyvatelstva (obr. 9a-d).

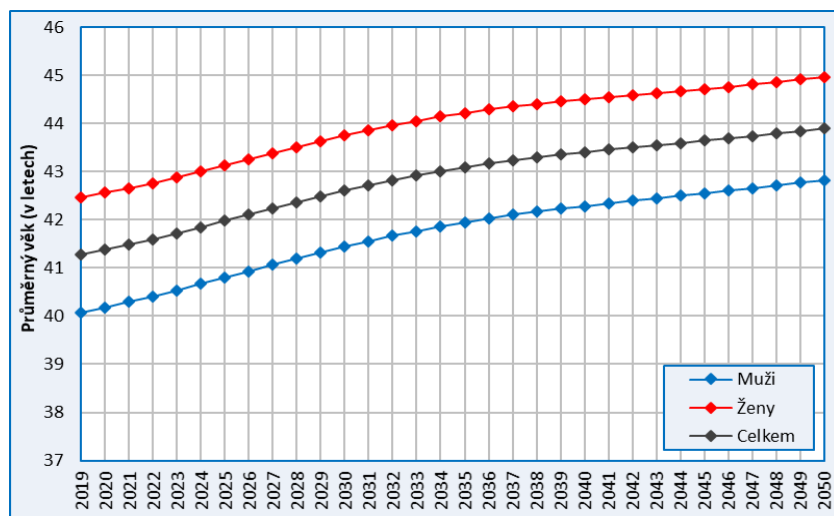
Stárnutí a zahlazování nepravidelností věkové struktury obyvatel

Obr. 9a: Očekávaná věková struktura obyvatel v roce 2020 (2030, 2040 a 2050) ve srovnání s výchozí věkovou strukturou, Středočeský kraj (stav k 31. 12.), střední varianta

Obyvatelstvo Středočeského kraje bude ke konci roku 2030 patrně jen o málo starší, než je současná celostátní populace, jejíž průměrný věk činí aktuálně asi 42,3 roku (obr. 10).

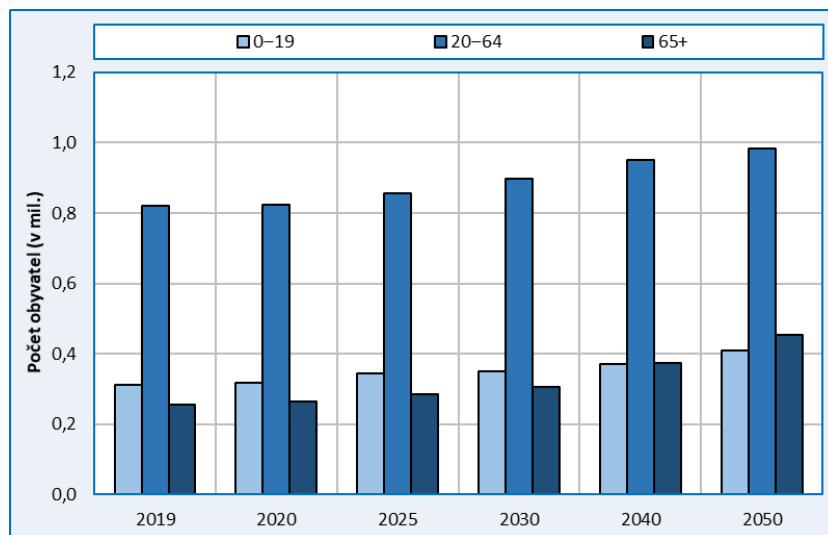
Očekávaný rozsah stárnutí obyvatelstva

Obr. 10: Očekávaný průměrný věk obyvatelstva (roků), k 31. 12. 2030, střední varianta

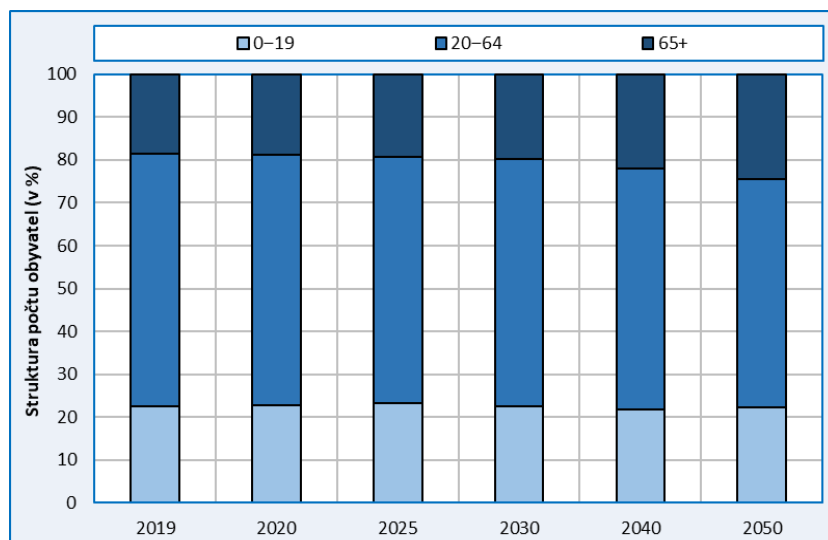
Základní rysy vývoje obyvatelstva podle věku

Při pohledu na základní věkové kategorie dělící celou populaci na předproduktivní (0–19 let), produktivní (20–64 let) a poproduktivní (65 a více let) složku lze konstatovat, že mezi obecné pravidelnosti vývoje obyvatel většiny krajů bude patřit pokles počtu osob v předproduktivním a produktivním věku a vzestup počtu osob ve věku poproduktivním. V případě Středočeského kraje početní velikost všech tří složek věkové struktury v celém období prognózy s vysokou pravděpodobností poroste (obr. 11)

Obr. 11: Očekávaný vývoj obyvatelstva podle základních věkových skupin, 2019–2050, Středočeský kraj (stav k 31. 12.), střední varianta

Z hlediska relativního zastoupení jednotlivých věkových kategorií však vývoj již tak jednoznačný nebude. Podíl dětí a adolescentů (0–19 let) po dočasném vzestupu mírně poklesne, když by se měl pohybovat v rozmezí zhruba mezi 22 % a 23 %. Podíl osob v produktivním věku (20–64 let) bude postupně klesat nejpravděpodobněji ze současných 59 % na téměř 53 % a tento pokles se zvláště ve druhé polovině období prognózy, kdy budou přes horní hranici přecházet početné generace osob narozených, bude vyznačovat poměrně značnou dynamikou. Zrcadlově k tomuto vývoji pak poroste podíl seniorů ve středočeské populaci, ze současných téměř 19 % na bezmála 25 % v roce 2050 (obr. 12), což by ale v celostátním srovnání mělo znamenat ještě velmi příznivý vývoj.

Obr. 12: Očekávaný vývoj podílu základních věkových skupin, 2019–2050, Středočeský kraj (stav k 31. 12.), střední varianta

ZÁVĚREČNÉ POZNÁMKY

Geografická poloha a turbulentně se měnící politické a následně i ekonomické a sociální podmínky populačního vývoje zásadně ovlivnily v průběhu posledního století početní stavy a demografické struktury obyvatelstva na všech úrovních územního členění státu. Středočeský kraj v tomto ohledu není výjimkou.

Jak vývoj početního stavu, tak změna demografické struktury obyvatel Středočeského kraje, vyvolávají a dále budou vyvolávat tlaky na rozšíření a modernizaci technické i sociální infrastruktury v území a zajištění odpovídajících služeb. Aby reakce samosprávy na budoucí populační změny mohla být adekvátní, včasná a efektivní, je nezbytné mít dostatečně ucelenou, konzistentní a spolehlivou představu o nanejvýš pravděpodobném budoucím populačním vývoji kraje. A právě takovou představu se snaží zprostředkovat předkládaná prognóza.

Nestačí však jen mít potřebné prognózy k dispozici. Je také potřeba umět jejich výsledky správně interpretovat a aplikovat. Při práci s výsledky jakékoliv prognózy bychom měli mít mimo jiné neustále na paměti, že prognostické závěry jsou specifickým druhem kvalifikovaných odhadů. Jako takové mají pravděpodobnostní charakter a jsou tedy zatíženy větší či menší mírou neurčitosti. S vědomím této skutečnosti musí být výsledky prognóz též interpretovány. Pro usnadnění interpretace hlavní, tj. střední varianty každé prognózy jsou v tabulkové části výstupů publikovány i detailní výsledky obou krajních variant očekávaného vývoje v identické struktuře jako výsledky střední varianty.

Při interpretaci výsledků prognóz je pak nezbytné si pamatovat, že jejich spolehlivost výrazně klesá se vzdalujícím se časovým horizontem. Tuto skutečnost zřetelně ilustruje univerzální rozevírání se variant směrem do budoucnosti. S ohledem na přirozený pokles spolehlivosti výsledků populačních prognóz v čase doporučujeme považovat prognostické odhady jdoucí za horizont roku 2030 za orientační.

Prognózy obecně jsou navíc odhadem nanejvýš pravděpodobného vývoje právě a pouze v době svého vzniku, a nemohou být v žádném okamžiku své platnosti spolehlivější než statistická data a poznatky, z nichž samy vycházejí. Také proto musí být populační a na ně navazující prognózy podle základních pravidel prognostiky a obecně přijatých mezinárodních doporučení pravidelně aktualizovány, aby si uchovaly svou původní užitnou hodnotu.